

Postoj cirkve ke světu v dokumentech II. vatikánského koncilu

Petra Otýpková

OTÝPKOVÁ, P.: The relationships between Church and World in documents of The Second Vatican Council. *Studia Aloisiana*, 2019.

This paper deals with attitude of the Church to the World in the documents of The Second Vatican Council. Above-mentioned Council is defined as a pastoral because the Church changed her attitude to the World: The World is not enemy any more, but a partner in dialog. The Church is searching more undestandable way in spreading of Gospel.

Keywords: Church, Council, documents, World, attitude

1. Úvod

Tématem našeho příspěvku je *Vztah cirkve a světa v dokumentech II. vatikánského koncilu*. Papež Jan XXIII., který je známý jako iniciátor II. vatikánského koncilu, odmítal čistě negativní pohled na svět, naopak se mu snažil porozumět. Rovněž nesouhlasil s idealizovaným obrazem cirkve, který vylučuje vlastní selhávání a těžkosti v průběhu dějin.¹ Považoval za nutné, aby se církev ponaučila z historie, zachovávala neměnnou nauku, poklady víry, a přitom hledala a nalézala takový způsob jejich hlásání, který odpovídá požadavkům doby.² Zásadním výstupem II. vatikánského koncilu jsou jeho dokumenty. Ve svém článku se proto snažíme najít odpověď na otázku, jaký postoj církev ke světu zaujímá. Jsou církev i svět naprosto protichůdné skutečnosti? Nebo jen různá prostředí,³ která mají sice odlišné cíle a stav,

¹ Srov. ANONYM.: Jan XXIII. zahajuje koncil In: *Teologické texty*, číslo 4, 2002, s. 133. Autor neuveden.: *II. vatikánský sněm. Příprava a průběh*, vydání neuvedeno, Řím : Křesťanská Akademie, 1966, 24, 78 – 79.

² Srov. Tamtéž.

³ Srov. OPATRŇY, M.: *Sociální práce a teologie. Inspirace a podněty sociální práce pro teologii*, 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2013, s. 84, 143.; srov. SKALICKÝ, K.: *Radost a naděje*, vydání neuvedeno, Řím : Křesťanská Akademie, 1966, s. 60 – 61.

jak vyjádřil kardinál Maria-Dominique Chenu,⁴ ale existují spolu a mohou se dokonce i vzájemně podporovat?⁵ Nejdříve se zaměříme na základní členění dokumentů ve vztahu církve ke světu. Následně budeme hledat jednotlivé charakteristiky církve, jejího postoje vůči světu a jak k němu přistupuje. Na závěr se snažíme o zhodnocení, zda a popřípadě nakolik koncilní dokumenty přispěly k působení církve ve světě.

2. Základní členění dokumentů II. vatikánského koncilu z hlediska církve a světa

Za základní pilíře mezi koncilními dokumenty jsou pokládány věroučná konstituce *Lumen gentium* (LG) a pastorální konstituce *Gaudium et spes* (GS). V jejich světle pak mají být čteny a interpretovány ostatní koncilní dokumenty.⁶ Dokumenty jsou v zásadě členěny z hlediska vnitřního života církve (ad intra) a jejího vnějšího působení (ad extra). Karl Rahner u skupiny dokumentů ad intra rozlišuje na sebepojetí (LG) a vlastní život církve (SC, ChD, OE, DV, GE, CP, OT, PC, AA). Ke skupině dokumentů ad extra řadí vedle GS i UR, OE, NAe, AG, IM, DH.⁷ Otto Herman Pesch se od Rahnerova pojetí příliš neodchyluje: k LG se podle něj vztahují OE, UR, DCh, PO, k DV zase OT, AG, NaE, DH, ke GS především IM, AA, GE. Nejvíce vnímá vazbu mezi DV, která je místem víry a klíčem k novodobému teologickému uvažování, SC, jenž je podstatná pro chápání církve jako Božího lidu a LG jako klíči k pochopení církve, její podstaty, aby následně mohla působit mimo své prostředí, jež je podrobně popsáno v GS.⁸ Karel Skalický se shoduje s Karlem Rahnerem v označení sebepojetí církve, kam rovněž zařazuje LG, hovoří i o vnitřním životě církve, který spíše vnímá jako reformující a zde uvádí podskupiny: posvěcující SC, učitelský úřad DV, GE, jednotlivé stavy v církvi PC, DCh, PO, AA. Poslání církve ad extra Skalický dokumenty třídí na ty, které se věnují nekatolickým křesťanům UR, OE, nekřesťanským náboženstvím NAe, AG, světu jako takovému GS, IM. Jako samostatnou podskupinu světa Skalický vyčleňuje světonázorový pluralismus, jemuž je věnován dokument DH.⁹

4 Srov. LEHMANN, K.: *Evangelium a dialog* In: *Teologické texty*, číslo 5, 1995, s. 151.; srov. OPATRŇY, M.: *Sociální práce a teologie. Inspirace a podněty sociální práce pro teologii*, s. 104.

5 Srov. zejména GS, 44.

6 Srov. PESCH, O. H.: *Druhý vatikánský koncil 1962 – 1965. Příprava, průběh, odkaz*, vydání neuvedeno, Praha : Vyšehrad, 1996, s. 223.

7 Srov. SLOUK, P.: *Wie ein weg durch den nebel. Rezeption des Zweiten vatikanischen Konzils durch die tschechische Kirche im Spiegel von 31 qualitativen Interview mit Zeitzeugen*, Vídeň, vlastním nákladem, 2001, s. 31.

8 Srov. PESCH, O. H.: *Druhý vatikánský koncil 1962 – 1965. Příprava, průběh, odkaz*, s. 85.

9 Srov. SKALICKÝ, K.: *Radost a naděje*, s. 221 – 223.

Aniž bychom odmítali výše uvedenou klasifikaci koncilních dokumentů ve vztahu církve a světa, naše členění je následující: církev, její podstatu, vyjadřuje jednoznačně LG. Úkoly i charakteristika jednotlivých stavů v církvi je obsažena v DCh, OT, PO, PC, AA. Život církve ve viditelné formě v SC, přičemž DV dává látku SC. Přičemž SC a AA pokládáme za mezičlánky mezi prostředím církve a světa: liturgie probíhá v národních jazycích, je v zemích, kde není náboženství systematicky vytěšňováno a pronásledováno, dostupná široké veřejnosti. Stejně dostupné je i Boží slovo obsažené v Písmu svatém, které bylo rovněž přeloženo do národních jazyků. Laici tvoří stav v církvi a zároveň žijí i pracují v prostředí, které je mimo náboženský život a evangelijní hodnoty. Jestliže svět budeme vnímat jako prostředí mimo katolickou církev, za spojovací články můžeme pokládat i dokumenty: UR, OE, kde převládá snaha o jednotu křesťanů, kdy je prvořadé odloučené bratry poznat a poté s nimi navázat těsnou spoluprací.¹⁰ Katolická církev zde vystupuje ze svého prostředí a přichází k ostatním křesťanům. Jestliže ostatní náboženství jsou vnímána jako příprava na přijetí evangelia, mezičlánek tvoří i dokumenty NAe, AG. Zatímco NAe hovoří především o postoji k židovství a islámu, což jsou také náboženství, jen nekřesťanská, AG už zahrnuje i zcela mimonáboženskou oblast a blíží se proto obsahově ke GS. Dokument IM lze řadit ke všem čtyřem konstitucím: sdělovací prostředky předávají jak informace z ryze světského života, tak mohou sloužit jako nástroj církve pro přenášení liturgie, jejíž součástí je předávání Božího Slova a Tradice. *Gaudium et spes* věnuje pozornost hlavně aspektům pozemského života, časných skutečností, aniž by byla vyloučena církev. Nejdříve je jasně pojmenována a poté vyjadřuje postoj církve k nim. Za obsahově nejbližší ke GS pokládáme DH, GE: i v těchto dokumentech je poukázáno na pronásledování náboženského života, a to zejména formou apelování na vládců a odpovědné činitele, aby nebránili věřícím praktikovat víru a jednat tak proti svému svědomí.

3. Svět v dokumentech II. vatikánského koncilu

II. vatikánský koncil věnoval světu pozornost, ale záměrně se vyhýbal jeho jednoznačné definici.¹¹ Obdobným způsobem budeme postupovat i my a zaměříme se spíše na jednotlivé charakteristiky světa, jak je dokumenty až už přímo či nepřímo předkládají.

První známkou světa je jeho **stvořenost**. Tvůrcem světa je Bůh a svět je jeho stvořitelem, které se od něj samotného liší.¹² To, co je stvořeno

¹⁰ Srov. ANONYM.: *II. vatikánský sněm. Příprava a průběh*, s. 20, 31 – 32, 46, 113nn, 190nn.

¹¹ Srov. SKALICKÝ, K.: *Radost a naděje*, s. 243.

¹² Srov. LG 2; GS 2, 9.

nejdříve nebylo, nyní existuje a přitom (nevyhnutelně) spěje ke svému zániku.¹³ Což vypovídá o kategorii **času**.¹⁴ Podstatnou veličinou je **prostor**. Dokumenty hovoří o celé zemi, celém světě, různých místech.¹⁵ V koncilních dokumentech se prostor a především čas se v souvislosti se světem vyskytují hlavně ve významu jeho proměnlivosti a dějinnosti,¹⁶ jejichž základním projevem je množství různých národů, kultur, zvyklostí,¹⁷ a ty souhrnně vytváří určité prostředí. Zde se nabízí otázka, kdo je nositelem i tvůrcem této různorodosti v průběhu dějin na různých místech? Konkrétní odpověď dává konstituce *Gaudium et spes*, která hovoří o lidské rodině tvořené všemi bez rozdílu a následně lidské osobě-člověku, jež se pohybuje v určité dějinné situaci a prostoru: v ekonomických a sociálních vazbách, bohatých i chudých zemích, náboženských i ateistických oblastech, mírových i válečných zónách.¹⁸ Člověk-jedinec je tímto prostředím-společností ovlivňován a zároveň je spoluvytváří.¹⁹ Svět je proto někdy ztotožňován s člověkem.²⁰

Člověk je v koncilních dokumentech stejně jako v Písmu svatém vnímán jako jediný tvor, který byl stvořen k obrazu Božímu,²¹ a proto disponuje nejen hmotným tělem, ale i rozumem a svobodnou vůlí a je mu svěřena i správa nad veškerým ostatním stvořením²² a vše na světě a v rámci světa k němu směřuje jako ke středu a vyvrcholení.²³ Protože přirozenost člověka byla narušena hříchem, je ve světě přítomno i zlo, které člověku brání náležitě a v souladu s Božím záměrem spravovat vše stvořené a mít i nezkráslý a ničím nenarušený přístup k Bohu jakožto ke svému Stvořiteli.²⁴ První, kdo do stavu narušené přirozenosti vstoupil, je Ježíš Kristus. Dokumenty jej v souladu s naukou církve představují jako Božího Syna, který na sebe vzal lidskou přirozenost, veškeré hříchy, a zakladatele církve, aby pokračovala v obnově narušeného vztahu člověka, tj. světa, s Bohem a postupně jej přivedla k obnově v Kristu.²⁵

13 Srov. LG 50.

14 Srov. SC 62, 79, 88; GS 1-2.

15 Srov. SC 41-42; GS 1-2.

16 Srov. SC 21, GS 2; srov. SKALICKÝ, K.: *Radost a naděje*, s. 254; srov. METZ, J. B.: *Úvahy o politické teologii*, 1. vyd., Praha: Oikúmené, 1993, s. 20nn.

17 Srov. např. GS, AG, SC.

18 Srov. GS 1nn; GE, AA, DH, LG, AG.

19 Srov. GS 12, 17, 29, 34, GE, AA, DH, LG, AG; srov. i PESCH, O. H.: *Druhý vatikánský koncil 1962 – 1965. Příprava, průběh, odkaz*, s. 31 – 32.

20 srov. SKALICKÝ, K.: *Radost a naděje*, s. 245.

21 Srov. GS 12, 17.

22 Srov. GS 12-17, 34, 39, 53, 57, 63, 69, 91; NAe 5, AG 7.

23 Srov. GS 12.

24 Srov. GS 13.

25 Srov. DV 14, GS 12nn, SC, AA, AG, LG.

4. Identita církve

Skutečnost, že církev založil Boží Syn, Kristus, aby v jeho díle pokračovala, nabízí otázku, jaká je její vlastní identita. Čím se od světa liší?²⁶ Jak se v něm identifikuje? V koncilních dokumentech sebe samu vyjadřuje jako nebeskou i putující v čase, která však pozemským světem pouze prochází, dokud nesjednotí celé lidstvo i stvoření v Kristu a nespojí se tak zároveň s církví nebeskou.²⁷ Z hlediska základního cíle – sjednocení všeho stvoření v Kristu – je:

- živým organismem
- mystickým tělem Kristovým
- Putujícím Božím lidem, v němž se jednotlivé stavy od sebe liší charismaty a typem služby, ale mají stejnou důstojnost.
- Hlasatelkou evangelia, zejména v misijních oblastech, což jsou místa, kde evangelium ještě nebylo poznáno a přijato
- Nositelkou tradice, nauky, která zůstává beze změny.

Zároveň uznává, že je složená z lidí, kteří tvoří součást celé lidské rodiny a jsou stejně nedokonalí a hříšní jako ti, kdo (zatím) evangelium nepoznali a nejsou k ní přičlenění.²⁸ Rovněž uznává, že se pohybuje v prostředí, kde může čelit i pronásledování,²⁹ které je proměnlivé, a proto hledá srozumitelné formy k šíření evangelia.³⁰

5. Postoj a přístup církve ke světu v dokumentech II. vatikánského koncilu

Vnímání vlastní identity a také místa ve světě nabízí otázku, jak církev vnímá samotný svět? Jaký k němu zaujímá postoj? Jak k němu přistupuje? Pokud bychom měli vyjádřit postoj církve ke světu několika slovy, za výstižný považujeme pojmy: respektující, sebekritický, přijímající a korigující.

Respektující přístup se projevuje hlavně v uznání autonomie oborů ryze světských činností. To je patrné nejvíce v článku věnovaném oprávněnosti autonomie lidských skutečností, který je zařazen v *Gaudium et spes*. Respekt je vyjádřen především k jejich vlastní zákonitosti. Zásadní je, aby nakládání s nimi neodporovalo Boží vůli. Církev zde navíc pokorně přiznává, že neoprávněně tyto autonomie ve svých dějinách potlačovala.³¹ Nabízí se otázka, co konkrétně si pod autonomiemi lze představit. Jak už naznačuje třicátý šestý článek

²⁶ Srov. LG 1, 3, 5-6, 8, 11, 13.

²⁷ Srov. LG.

²⁸ Srov. LG, SC, AA, AG.

²⁹ Srov. DH.

³⁰ Srov. AG.

³¹ Srov. GS, 36.

konstituce *Gaudium et spes*, vědu a výzkum. Každý vědní obor, nebo jejich skupina má svoji vlastní metodologii. Článek čtyřicátý čtvrtý téže konstituce, kde církev je povzbuzována, aby se nebála přijímat pomoc od světa, protože sama jako putující, si uvědomuje své hranice a limity. Do této skupiny můžeme zařadit i sociální a ekonomicko-hospodářské vazby, v nichž se pohybují zejména laici, kteří jsou nejen členy občanské společnosti, ale zároveň ji spoluvytváří. Dále sem včleňujeme existenci různých jazyků, kultur a zvyků. Církev je vůbec neodmítá, ale naopak požaduje, aby jim byl dán křesťanský rámec a ty, které nejsou v přímém rozporu s učením církve, byly včleněny zejména v misijních oblastech například do liturgie.³²

Respektujícím přístupem se zčásti prolíná i přístup **sebekritický**. Ten je patrný zejména v pasážích, věnovaných ateismu. V devatenáctém článku konstituce *Gaudium et spes* církev připouští, že na ateismu mají podíl i samotní věřící, kteří svoji víru nežili vždy autenticky.³³ Můžeme jej také vnímat v dokumentech věnovaných ekumenismu, křesťanským východním církvím a mimokřesťanským náboženstvím. Církev již nehovoří o odpadlících, ale o odloučených bratřích,³⁴ vyvoleném národě, z něhož pocházel Ježíš a náboženství, které stejně jako křesťanství nevyznává polyteismus, ale uznává jednoho Boha.³⁵

Korigující přístup je patrný zejména v dokumentech věnovaných náboženské svobodě – *Dignitatis humanae*, *Gravissimus educationis*: otevřeně apeluje na veřejné činitele a ty, kterým je svěřena vláda, aby nebránili náboženskému životu ve svých zemích, nediskriminovali občany, kteří chtějí v souladu se svým svědomím aktivně žít víru, ale náboženský život, kam patří i výchova a vzdělávání, naopak podporovali. Také v *Gaudium et spes* se s korigujícím přístupem setkáme, zejména s přístupem k protivníkům, ateistům. Ateisty jako takové církev neodsuzuje, ale vstupuje s nimi naopak do dialogu, odmítá však jejich učení. Dále povzbuzuje věřící k rozvíjení časných dober jak na úrovni místní, tak i mezinárodní. Například bohaté národy nabádá k solidaritě s chudými. Především laikům zdůrazňuje, že jsou členy i občanské společnosti, mají usilovat o vnášení evangelijních hodnot a ducha v prostředí, kde žijí.³⁶ Velmi patrný je tento korigující přístup také v *Sacrosanctum concilium*: při přijímání jiných kultur, jejich včleňování do liturgie, církev nabádá, aby přitom nebylo zkresleno jádro církevní nauky a vše probíhalo v souladu s příslušnou autoritou a předpisy.³⁷

O přijímajícím přístupu světa ze strany církve nejvíce vypovídají články *Gaudium et spes*, kde se hovoří, že církev se obrací k celé lidské rodině, ke všem lidem bez rozdílu, sdílí její naděje a úzkosti.³⁸ Známkou přijetí je také úcta k jiným ritům, kulturním zvyklostem jiných národů, které je církev schopna

32 Srov. SC, AA, AG.

33 Srov. GS, 19.

34 Srov. UR.

35 Srov. NAe.

36 Srov. zejména AA.

37 Srov. SC, AG.

38 Srov. GS 1nn.

a ochotna včlenit především do liturgie: národní jazyk, hudba, prvky typické pro danou oblast aniž by byl narušen křesťanský obsah bohoslužby, sakrální umění,³⁹ při misijním působení.⁴⁰

6. ZÁVĚR

Přínos dokumentů II. vatikánského koncilu v postoji církve vůči světu spatřujeme především v oblasti metodologické. Zásadní je doporučení číst znamení doby: církve naslouchá, vnímá, co je pro daný čas typické, klíčové, palčivé, co se s ní zcela neztotožňuje, ale ona sama se snaží o jeho interpretaci z hlediska víry, ve světle evangelia.⁴¹ Pro kvalitní četbu znamení doby se stal přínosem a důležitým klíčem postup vidět-posoudit-jednat, jehož základy položil belgický kardinál Josef Cardijn, účastník koncilu, zakladatel Mezinárodního hnutí katolické dělnické mládeže⁴² a položil tak základ ke stejnojmenné metodě pastorální teologie.⁴³ Což v praxi znamená: jasně a na rovinu pojmenovávat nejvíce palčivé otázky, typické známky prostředí, kde se církev pohybuje. Následně je reflektovat ve světle víry, hledat vhodné způsoby a prostředky, jak ona znamení doby interpretovat a v zásadě je užít pro šíření evangelia.

Co se týče koncilních dokumentů, konkrétní příklady znamení doby uvádí především dokument *Gaudium et spes*, ale i ostatní, dokumenty, které jej rozvíjí: *Gravissimus educationis*, *Dignitatis humanae*, *Inter mirifica*. Přínos *Gaudium et spes* a dalších koncilních dokumentů vidíme také ve skutečnosti, že církve jasně vysvětluje svůj postoj ke světu, aniž by se mu chtěla podbízet a být sama zesvětštěna. Důležitá je také skutečnost, že církve se II. vatikánským koncilem vydala cestou oprošťování od modelu nedobytné pevnosti vůči nepřátelskému světu a přijala tak nejen svoji vlastní dějinnost, ale zároveň hledala i cesty ke svému jádru, tedy evangeliu, Ježíšovu učení, a způsobu jeho autentického šíření v myšlenkově odlišném prostředí.⁴⁴

39 Srov. SC, DV.

40 Srov. zejména AG.

41 Srov. AMBROS, P.: *Pastorace a recepce koncilu*. Dostupné online: <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-1/Pastorace-a-recepce-II-vatikanskeho-koncilu.html>; GS 4-11.

42 Srov. ANONYM.: *II. vatikánský sněm. Příprava, průběh, odkaz*, s. 258.

43 Srov. AMBROS, P.: *Fundamentální pastorální teologie. Pastorální teologie I.*, 1. vyd., Olomouc : Nakladatelství Jiří Burget, 2000, s. 9nn; srov. OPATRŇY, M.: *Přehled metod pastorační práce. Skriptum předmětu Speciální okruhy pastorace*, vydání neuvedeno, České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, Katedra praktické teologie, 2009, s. 5nn, <https://docplayer.cz/23617890-Prehled-metod-pastoracni-prace.html>

44 Srov. PETRÁČEK, T.: *Církev, tradice, reforma. Odkaz Druhého vatikánského koncilu*, 1. vyd., Praha : Vyšehrad, 2015, s. 184.

Použitá literatura

- AMBROS, P.: *Fundamentální pastorální teologie. Pastorální teologie I.*, 1. vyd., Olomouc : Nakladatelství Jiří Burget, 2000.
- AMBROS, P.: *Pastorace a recepce koncilu*. Dostupné online: <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-1/Pastorace-a-recepce-II-vatikanskeho-koncilu.html>
- ANONYM.: Jan XXIII. zahajuje koncil In *Teologické texty*, číslo 4, 2002, s. 133. Autor neuveden.: *II. vatikánský sněm. Příprava a průběh*, vydání neuvedeno, Řím : Křesťanská akademie, 1966.
- LEHMANN, K.: Evangelium a dialog. In: *Teologické texty*, číslo 5, 1995, s. 151.
- METZ, J. B.: *Úvahy o politické teologii*, 1. vyd., Praha : Oikúmené, 1993.
- OPATRŇÝ, M.: *Přehled metod pastorační práce. Skriptum předmětu Speciální okruhy pastorace*, vydání neuvedeno, České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, Katedra praktické teologie, 2009, s. 5nn, <https://docplayer.cz/23617890-Prehled-metod-pastoracni-prace.html>
- OPATRŇÝ, M.: *Sociální práce a teologie. Inspirace a podněty sociální práce pro teologii*, 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2013.
- PESCH, O. H.: *Druhý vatikánský koncil 1962 – 1965. Příprava, průběh, odkaz*, vydání neuvedeno, Praha : Vyšehrad, 1996.
- PETRÁČEK, T.: *Církev, tradice, reforma. Odkaz Druhého vatikánského koncilu*, 1. vyd., Praha : Vyšehrad, 2015.
- SKALICKÝ, K.: *Radost a naděje*, vydání neuvedeno, Řím : Křesťanská Akademie, 1966.
- SLOUK, P.: *Wie ein weg durch den nebel. Rezeption des Zweiten vatikanischen konzils durch die tschechische Kirche im spiegel von 31 qualitativen interview mit zeitzeugen*, Vídeň, vlastním nákladem, 2001.
<https://kpmk.eu/index.php/informace/siti-internet-vaticani/35-dokumenty-2-vatikanskeho-koncilu-cesky-a-latinsky>

ThLic. Mgr. Petra Otýpková
Teologická fakulta Jihočeské Univerzity
v Českých Budějovicích
Kněžská 8
370 01 České Budějovice
Petra.Otypkova@centrum.cz